

ból a cselekvés mezejére lépünk.

Cervantes nem cselekszik. Letörve hal meg, a Persiles-ben merítve ki legszebb álmát és kísérteties művészetét. Egy évvel előbb eltemette Don Quichottet, de úgy hogy előbb feltámasztotta! Don Quichotte kiábrándultan hal meg... Pedig minden élet és minden megújulás titka a valóság végső megismerésében áll... S ezt nem értelmetlen és magába mélyülő, de bátran a jövőbe vetett álmodozás kíséri. Hogy az eszme végül hatalommá lesz ez olyasmi, amiben bizhatunk. És Don Quichotte oly nemes és nagylelkű eszméje hatásosan alkalmazható. Különösen, amikor az ő egyénisége s fenkölt bolondsága, szeszélyei egy pár józanságához kapcsolódnak. Mert csupán Sancho, az egyszerű és józan paraszt hajlandó a bolondot követni és képzelgéseit elfogadni. De néha még ez a jó ember is megrémül Don Quichotte képzeletének merészségeitől: „Miféle szellem lakozik szivedben?...” Ez a szellem vitte Don Quichotteot a gályarabok felszabadítására. És egy napon Sanchonak sem kell többé kérdeznie, hogy mi ez a szellem. És maga Don Quichotte is majd megtudja mondani a nevét.

ANDRÉ GIDE: RETOUR DE L'U.R.S.S. (Edition de la N. R. F. Paris)

André Gide nemrég érkezett vissza hosszabb oroszországi tanulmányutjáról. Az alábbi jegyzeteket most megjelent könyvéből idézzük.

Oroszország „épülőben” van; ezt szüntelenül ismételnünk kell. Innen e határtalan, vemhes földön tett látogatás rendkívüli érdekessége; mintha csak a jövő vajadásának volnánk tanúi.

Jóra és rosszra is akadunk ott; azt kellene mondanom: a legjobbra és a legrosszabbra. A jót gyakran óriás erőfeszítés árán érték el. Az erőfeszítés nem mindig és nem mindenütt érte el azt, amit el akart érní. Néha azt gondolhatjuk: még nem. Néha a legrosszabb kíséri, kettőzi a legjobbat; szinte azt mondhatnók: a következménye. A fénytől a vaksötétig zavaróan hirtelen az átmenet. Gyakran előfordul, hogy az utazó, előre kialakult meggyőződése szerint, nem érzékeny, csak az egyikkel vagy a másikkal szemben. Gyakran előfordul, hogy a barát nem hajlandó meglátani, vagy legalább is felismerni a rosszat; innen van az, hogy Oroszországról gyakran az igazat gyűlölettel, a hazugságot szeretettel mondják ki.

Már pedig az én lelkem azokkal szemben a legszigorúbb, akiknek minden cselekedetét helyeselni szeretném. Balul nyilvánítja szeretetét az, aki csak a dicséretre szoritkozik és azt hiszem, hogy a legnagyobb szolgálatot teszem az előbb említett mindkét vonatkozásban, amikor ámitás és kimélet nélkül beszélek. Oroszországgal s különösen eddigi remek teljesítményeivel szemben táplált csodálatom s az általa keltett remények jogán emelem fel bíráló szavamat.

*

Egyéni reflexióimat közlöm itt arról, amit Oroszország szívesen s jogos büszkeséggel mutogat s arról is, amit emellett megpillantottam. Oroszország eredményei a legtöbb esetben csodálatosak. Egész vidékei mosolygó képpel tekintenek ránk. Azok, akik helyeselték, hogy kongói utazásom alkalmával otthagytam a kormányzói autókat s mindenkivel és bárkivel érintkezésbe léptem adatszerzés végett, szememre vethetik-e hogy Oroszországban is hasonló gonddal jártam el s nem hagytam magam elvakítani?

•

Tisztában vagyok azzal a látszólagos előnnyel, amit az ellenséges pártok, - azok, „akik számára a rend szeretete egy a kényurak iránti rokonszenvvel” (Tocqueville: De la Démocratie en Amérique; bevezetés)

— könyvből majd huzni vélnek. Ez csakugyan megakadályozott volna abban; hogy közreadjam, sőt abban és, hogy megírjam, ha nem tartottam volna ki érintetlenül és megrendíthetetlenül amellet a meggyőződésem mellett, hogy egyrészt Oroszország hamarosan diadalmaskodik azokon a súlyos hibákon, amikre rámutatok, másrészt pedig, és ez a jelentősebb, hogy valamely ország sajátos hibái még nem cáfolnak rá egy egyetemes s nemzetközi ügy igazára. A hazugság, legyen csupán a hallgatás hazugsága, alkalmasnak tűnhet fel, a hazugság melletti kitartás méginkább, de ez tulságosan megkönnyitené ellenfeleink játékát, s az igazság, még ha fájdalmas is, csak azért sebez, hogy gyógyítson.

*

A dolgozók népével való közvetlen érintkezésben, az ácsereken, az üzemekben vagy az üdülő-otthonokban, a közkertekben, a „kulturparkokban” örömmel teljes percekét éltem át. Ezek közt az új ismerősök közt a testvériség gyorsan támadt érzése töltött el és szívem mintha kitágult és földerült volna. Innén van az, hogy az ottani fényképfelvételek sokkal mosolygóbbnak, sőt sokkal nevetőbbnek mutatnak, mint amilyen Franciaországban általában vagyok. És hányszor gyűltek ott könnyek a szemembe, a túlradó öröm, a gyöngédség és a szeretet könnyei; például a donbázi bányászok üdülő-otthonában közvetlenül Szocsi határában... Ó, igazán nem volt ebben semmi előremegbeszél, semmi előkészített; váratlanul érkeztem közéjük egy este, bejelentés nélkül, és mégis nyomban bizalmas érzés töltött el a körükben.

És a másik váratlan látogatás a Borzsom-környéki gyermektelepen, mely annyira szerény, szinte szegényes, de ahol a boldogságtól és egészségtől sugárzó gyermekek, mintha csak felkinálták volna nekem örömeiket. Mit is meséljek? A szavak képtelenek kifejezni ilyen mély, ilyen egyszerű érzést... De miért említsem ezeket inkább, mint annyi mást? Ott vannak a georgiai költők s főképp a számos intellektuel, diák, munkás, akik közül nem egy iránt éreztem élénk vonzalmat, és szüntelenül fájlatam, hogy nem ismerem nyelvüket. De már a mosolyuk, a tekintetük annyi beszédes vonzalmat fejezett ki, hogy azt kérdeztem magamtól, vajjon a szavak még mit tehettek volna hozzá. Meg kell említenem, hogy ott mindenütt mint barátot mutattak be, s így a tekintetéből még valami hálaérzés is áradt felém. Szeretném ezt a hálát méginkább megérdemelni; és többek közt ez is készlet a beszédre...

..Sehol Oroszországon kívül a mindenkivel és bárkivel való kapcsolat nem keletkezik oly könnyen és seholsem oly azonnali, mély és meleg. Pillanatok alatt — néha egy tekintet is elég hozzá — heves rokonérzés szövődik az emberek közt. Igenis, hiszem, hogy sehol sem hatol belénk oly mélyen az emberiség érzése, mint Oroszországban. A nyelvi különbözőségek ellenére, soha és sehol sem éreztem magam oly túlradón barátnak és testvérnek; s a világ legszebb tájait odaadnám cserébe ezért az érzésért.

*

Oroszországban előzetesen és egyszer s mindenkorra elfogadott elv az, hogy mindenről és bármiről csak egyetlen egy vélemény lehetséges. Egyébként az emberek szellemi nevelése olyan, hogy ez az alkalmazkodás számukra könnyen esik, természetes és nem is érezhető, olyannyira, hogy érzésem szerint nincs is benne semmi képmutatás. Ezek volnának-e azok az emberek, akik a forradalmat véghezvitték? Nem. Ezek azok, akik a gyümölcseit élvezik. A *Pravda* minden reggel kioktatja őket, mit illik tudni, gondolni és hinni. És nem tanácsos ettől eltérni! Így aztán valahányszor egy oroszal beszélgetünk, ugyanannyi, mintha az összesekkel beszélgetnénk. Nem mintha minden egyes ember tökéletesen követne va-

lamegy jelszót, hanem minden úgy van elrendezve, hogy senkinek se legyen módjában a másiktól különbözni. Gondoljuk el, hogy a szellemnek ez a nevelése már a zsenge gyermekkorban kezdődik... Innen némely dolognak az a hihetetlen elfogadása, amin néha az idegen megdöbben, és a boldogságnak bizonyos lehetőségei, amelyek ennél is meglepőbbek.

Csodáljuk Oroszországban az önművelésbe, a kultúrába vetett páratlan lendületet, de ez az önművelés csupán afelől oktat ki, ami a szellemet a jelenlegi helyzettel való elégedettségre és arra a gondolatra indíthatja: Ó, Oroszország... *Ave! Spes unica!* Ez a kultúra mindenestől ugyanabba az irányba szorul; nincs benne semmi érdektelen; gyűjtögető kultúra, s a bíráló szellemének (a marxizmus ellenére) szinte semmi nyoma benne. Jól tudom: nagyra vannak az u. n. „önkritikával”. Magam is csodáltam a távolból és ma is hiszem, hogy csodálatos eredményekre vezetett volna, ha komolyan és őszintén gyakorolják. De csakhamar be kellett látnom, hogy vádaskodásokon és intéseken kívül, (az étkezde levele csapnivaló, vagy az egyesület olvasótermét hanyagul söprik), ez a bíráló abban mérül ki, hogy ez vagy amaz „vonalas”-e vagy sem? Nem maga a kérdés, hanem a vonal fölött vitatkoznak. Vitájuk tárgya az, hogy valamely mű, cselekedet vagy elmélet megfelel-e ennek a szent vonalnak vagy sem? És jaj annak, aki megkísérelné továbbvinni a vitát! Ezen belül azonban annyit bírálthat, amennyit éppen jól esik. Ezen kívül tilos a bíráló. Találunk erre példát a történelemben.

Viszont mi sem jelent oly' komoly veszedelmet a kultúrára nézve, mint ez a szellem. Nyomban megmagyarázom.

A szovjet-polgár meglepő tudatlanságban él a külföldet illetően.* Sőt: meggyőzték arról, hogy a külföld minden tekintetben sokkal kevésbé áll jól, mint Oroszország. Ezt az illúziót nagy hozzáértéssel terjesztik; mert fontos, hogy mindenki, még a kevésbé elégedett is örüljön a rendszernek, amelyik megkíméli a legrosszabbaktól...

..A kérdések, amiket az embernek szegeznek, annyira meghökkentők, hogy habozva írom őket ide. Még meghiszik, hogy az ujjamból szoptam valamennyit: — Kétkedőn mosolyognak, mikor megemlítem, hogy Párizsban is van földalatti vasútja. Hát villamosaink, omnibuszaink vannak-e? Valaki megkérdi (s ezek már nem gyerekek, hanem tanult munkások), hogy léteznek-e iskolák nálunk Franciaországban is? Egy másik, jobban értesült, a vállát vonogatja; igen, a franciáknak is vannak iskoláik, de azokban verik a gyerekeket. Ezt az értesülést biztos forrásból szerezte. Az, hogy nálunk a munkások mind igen boldogtalanok, magától értetődő, hisz mi nem „csináltuk meg a forradalmat”. Mindaz, ami Oroszországon kívül esik, számukra: sötét éjszaka. Néhány arcátlan tőkést kivéve, az egész világ sötétségben vergődik.

*

Szebasztopol, utunk végső állomása. Kétségtelen, akadnak Oroszországban érdekesebb és szebb városok, de sehol em éreztem úgy, mint ott, hogy mennyire szeretem ezt a földet. Viszontláttam Szebasztopolban, kevésbé előkészítve, kevésbé válogatottan, mint Szukhumban vagy Szocsiban az orosz társadalmat, az orosz életet, teljes mivoltában, hiányaival, botlásaival, s fájdalom! — gyötrelmeivel; közvetlenül diadalai és sikerei mellett, melyek az embert több boldogsággal ajándékozzák meg vagy kecségetik. S a változó napok szerint a fény hol megenyhítette, hol fokozta az árnyékot. De a legsötétebb is, akárcsak a legfényesebb, amit itt láttam minden hozzáláncolt, néha fájdalmasan is, ehhez a földhöz, ezekhez az

* Vagy legalábbis, csak azt ismeri, ami a maga vonalában serkenti.

egyesült népekhez, ehhez az új éghajlathoz, amely kedvez a jövőnek s amelyben a nemremélt is fölragyoghat... Ettől mind, mind, ettől kellett bucsut vennem.

LUDWIG RENN: VOR GROSSEN WANDLUNGEN

(Roman. Verlag Oprecht. Zürich)

A kényszerű hallgatás évei után Renn új könyvvel lép a nyilvánosság elé. A könyv talán inkább filmscenárium, mint regény, de olyan ember tollából, akit az Infernó még keményebbé tett. A regény németi sorsok története s ezek háttérében a mai Németország monumentálisan szembezőkö dokumentum montázsja, mely szenttelen, nyugodt előadásában az olvasó megdöbbenését még inkább fokozza. S bár a címe optimista az ijesztő tartalma könyv kihangzása mélyen reménytelen. E mai német könyv egy mai német fejezetét fájó megilletődéssel iktatjuk ide.

Hugó részelt valamit a műhelyben. Az anyja vásárolni ment a faluba. Apa éppen benzint adott ki egy személyautónak a Shell Oil vörös felírású Sárga bádogtoronyból. Most lassan átment a házba. — Ha a rendőrség megtiltotta nekem a koporsó felnyitását, hát akkor valami egészen csúnya dolog történhetett velem. Nem is halhatott meg természetes módon ez az egészséges fickó! — Franz Pross megint mérhetetlen keserűséget érzett magában felkerekedni. Rettegett az igazságtól és mégis mennie kellett a tiszta szobába.

Halkan benyitott.

Az asztal oldalt állott és a közepén, két széken feküdt a koporsó. — Hogy is van ez lezárva? Ja, így?

Visszament a műhelybe és szerszámokat hozott, hogy a fedelet, felnyithassa. A szobába visszatérve, zajtalanul dolgozni kezdett.

Félórával később sápadtan és összevont szemöldökkel jött a műhelybe. „Hugó, menj mindenkire, akit ma temetés utánra idekértünk, — jöjjenek azonnal!”

Hugó egészen el volt mélyedve. Amióta a koporsó a szobában állott, itt volt és a műhelyben foglalatlan, csak hogy valami másra gondoljon. Csodálattal csüngött Wernerén és nem bírta elképzelni, hogy halott!

Hallotta az apja hangját és értelmetlenül nézett rá

— Na fiu, eredj hát!

— De hát előbb át kell öltöznöm?

— Nem, menj rögtön! — Pross megfordult és átment a házba.

Hugó csodálkozott. De megszokta az engedelmisséget és így nem sokat kérdezett. Átment a szomszédékhöz.

— Az uram a mezőn van, — mondotta Lehmanné. — **Korábban kezdődik a temetés?**

— Apa nem mondott erről semmit.

Igy ment Hugó házról-házra. Mindenütt kérdezték és ez egyre jobban izgatta. Végül is lélekszakadva rontott fel a lépcsőn Medvéékhez.

Azok ámulva néztek rá,

— Nem tudom, — lihegte, — mi van az apámmal! Egyszerre mindenkit hívják el!

— De mi nem megyünk! — mondta Fong. Ezt a polgári hullaimádást mi nem csináljuk. — És nincs is semmi illő, amit felhúzzunk!

Hugó tehetetlenül nézett rá,

— Mi van velük? — **kérdezte a kisebbik Medvéé** szánakozva.

— Az apám olyan fura! Talán mégis jöhetnek?